

Energiamaajanduse arengukava eesmärgid ja lahendused,

Andres Sutt, energeetika- ja keskkonnaminister

Sissejuhatus oli suurepärane, nüüd jääb teie hinnata, kas minu ettekanne ka kuidagi sellesse konteksti asetub.

Mulle väga meeldib tänane akadeemiline käsitlus energeetika teemadel. Palju rohkem kui see arutelu, mida me tihti kuuleme-näeme, kas klassikalises meedias või sotsiaalmeedias ja ka Riigikogu saalis. Kui me suudaksime ühiskonnas rohkem teha selliseid arutelusid, nagu täna siin, siis ma usun, et me jõuaksime ka paremate lahendusteni ja võib-olla jõuaksime nende lahendusteni kiiremini.

Teine, mis ma tahan sissejuhatuses öelda on see, et elekter on viimased kolm-neli aastat olnud stressifaktor. Keegi pole tundnud suurt rõõmu, välja arvatud mõned investorid, kellel õnnestus enne 2022 aastat oma taastuvenergia tootmine püsti panna. Need, kes elektrit ostsid ja selle eest maksid näevad seda maailma teistpidi. Ma väga soovin, et me jõuaksime nende asjalike arutelude tulemusel tagasi sinna, kus elektri hind on igav teema. Mitte asi, mille üle enamik inimesi arutleb ja mitte asi, mis paneb paljud ettevõtjaid muretsema, et kuidas me hakkama saame. Mul oleks päris hea meel kui me sinna punkti jõuaksime ja kui ma suudaksin selleks anda oma panuse.

23. septembri päeval toimunud Arp Mülleri Reporteritunnis Vikerraadios¹ rääkisid ENMAKi teemal Andres Sutt, Hando Sutter (Tööandjate Keskliit) ja Juhan Aguraiuja (Eesti Tuuleenergia Assotsiatsioon) ja selle sissejuhatuses öeldakse, et Kliimaministeerium tegi suvel „Energiamaajanduse arengukava 2035“ koostamisel kannapöörde.

Võin kinnitada, et Eesti energiapoliitikas kannapööret tehtud ei ole. Puhtale energiale ülemineku suund on endiselt alles ja siin ma räägikski lühidalt kolmest mõõtmest energiamaajanduse arengukavas: energiapuhtus, energiahinna konkurentsivõimelisus ja keskkonnajalajälg või energia puhtus.²

Ehk siis ma räägin tegelikult suuresti kõigest sellest, mida Jaak juba rääkis ja mida Mario ka täiendas.

Kuna me oleme edetabelite ja numbrite usku rahvas, siis võib-olla mõned indeksid loomaks konteksti selle kohta, kus me paikneme. Need indeksid, mis ma olen välja valinud, annavad meile päris palju põhjust olla rahul selle suunaga, kuhu me liigume.

1. Maailma Energeetikanõukogu³, kuhu kuulub 126 riiki, mille hinnang keskendubki nendele kolmele aspektile⁴, ehk energiapuhtus, konkurentsivõimelisus ja keskkonnajalajälg – selles edetabelis on Eesti maailmas 7. kohal. Meist eespool on ainult kuus riiki. Ja tegemist ei ole mingi väikse mõttekojaga või teisejärgulise organisatsiooniga, vaid väga arvestatavat valdkondlikku ekspertiisi omava organisatsiooniga.
2. Maailma majandusfoorumi energia ülemineku edetabelis⁵ oleme me 118 riigi seas, üheteistkümnendal. Enne meid on veel 10 riiki, ülejäänud on kõik tagapool.
3. *Yale Environmental Performance Index*⁶ oleme me 180 riigi seas esimesel kohal.
4. Jätksuutliku arengu indeksis⁷ me jagame viieteistkümnendat-seitsmeteistkümnendat kohta 167 riigi seas.

Nii et mulle tundub me oleme Eestis midagi õigesti teinud ja kuigi alati on lihtne öelda, et 10 aastat tagasi oleks pidanud tegema neid ja neid asju, siis kella keegi tagasi keerata ei saa ja ma arvan, et toodud reitingud annavad meile kindlust juurde.

¹ järelkuulata <https://vikerraadio.err.ee/1609795031/reporteritund-est-energiapoliitilised-valikud-enmak-2035-koostamisel>

² ENMAK lühikokkuvõte lisatud failina

³ <https://www.worldenergy.org/>

⁴ <https://trilemma.worldenergy.org/>

⁵ <https://www.weforum.org/publications/fostering-effective-energy-transition-2025/>

⁶ <https://epi.yale.edu/>

⁷ <https://dashboards.sdgindex.org/>

Esiteks siis **energiajulgeolek**, ehk kõik, mis puudutab elutähtsate teenuste osutajaid, kuhu kuuluvad ka energia tootjad, jaotusvõrgud, kaugküte, nende füüsiline turve, küberkaitse jms. Need on kõik olulised teenused, mis peavad olema pidevalt tagatud. Küberkaitsega me oleme Eestis pikalt tegelenud, aga järjest enam on oluline ka energeetika kriitilise infrastruktuuri füüsiline kaitse. See ei tähenda seda, et alajaamad tuleb ehitada maa alla nagu Ukrainas, aga baashügieenitase, et ukseid on lukus, inimesed teavad, mis nad teevad, kriisistsenaariumid on läbi harjutatud ja kaug-ligipääse andmesidevõrgule niisama ei anta, peab olema paigas, testitud ja kontrollitud. Teemad, millest rääkis ka Mario, nagu tarneahela- ja tehnoloogiasõltuvus on samuti olulised. Sest me ei saa võtta riski, et meie kriitilised info- ja juhtimissüsteemid on tehnoloogia pakkuja oma andmeliidestuse kaudu kontrollitavad ja juhitavad. Kõigist neist baasvajadustest on ka energiamajanduse arengukavas juttu. Niisamuti vajadus omada piisavat hulka juhitavaid võimsusi igal ajahetkel. Praegu on see hinnanguliselt 1000 megavatti aastas, peale 2030. aastat umbes 1200–1600 megavati vahel. Senikaua, kuni meil uusi juhitavaid võimsusi turul ei ole, peame põlevkivijaamadega hakkama saama ja ma arvan, et, saame ka. Eleringil on uute juhitavate võimsuste hange lõppfaasis, pakkumisi tuli ja kindlasti saab sealt mõnesaja megavati jagu uusi juhitavaid võimsusi juurde. Nii et, ka siin me liigume õiges suunas.

Salvestusel on kindlasti väga oluline roll, nii pikaajalisel kui lühiajalisel. Lühiajalise salvestuse võimekust tuleb turul päris hästi juurde, nii et siin liigume ka õiges suunas.

Katkestused. Viie aasta keskmine SAIDI⁸, mis näitab, mitu minutit on tarbija kohta vool keskmiselt ära olnud, peaksime viima 120 minutini aastas. 2020 kuni 2024 oli see 218 minutit. Näitaja sõltub palju ka ilmast ja tormidest, aga kindlasti peame seatud eesmärgi suunas liikuma.

Nüüd **gaasist**. Kui algas täiemahuline sõda, oli gaasi hind päris kõrgel, aga isegi veel teravam küsimusena oli üleval see, kas meil tegelikult üldse gaasi on. Praeguseks on need probleemid hoopis teisel tasandil, meil on olemas ka endal LNG vastuvõtu võimekus, kogu Euroopa on ennast vastavalt kohandanud, nii et ka siin on varustuskindluse- ja hinnariskid palju väiksemad.

Konkurentsivõimeline lõpphind. Mul on väga hea meel, et nii Jaak kui ka Mario rääkisid elektri lõpphinnast, mitte ainult elektri hinnast, sest elektri hinnale tulevad juurde ju veel võrgutasud ja muud maksud. Et mitte jääda üldsõnaliselt, on energiamajanduse arengukavas eesmärk, et meie lõpphind oleks võrdlusgrupiga (Soome, Rootsi, Taani, Poola, Läti, Leedu) võrreldes allapoole keskmist.

Soomeni jõudmiseks tuleb kõvasti pingutada. See kindlasti ei juhtu kiiresti, võib-olla on keeruline saavutada ka pikema ajaga, aga vähemalt see, et me siin regioonis oleksime allapoole keskmist taset, on eesmärgina mõistlik ja saavutatav.

Mario viitas ka Taltech'i uuringule, mis näitab, et taastuvenergia osakaal 80-st protsendist ülespoole kogutarbimisest võib lõpphinda tõsta. Sellepärast on energiamajanduse arengukavas ka kirjas, et me väljume toetuste andmisest järk-järgult, ette on valmistatud vähempakkumine taastuvenergia turule toomiseks 1TWh aastas võimalusega suurendada kuni 2TWh-ni. Selle tulemusena jõuame taastuvenergia osakaaluga 60–70%-ni elektri lõpptarbimisest. See tase haakub hästi uuringuga, millele Mario oma ettekandes viitas.

Taastuvenergia tasu on ajas vähenev ja väheneb päris kiiresti, nii et ka siin pikemas ettevaates me liigume õiges suunas. Juba praegu on taastuvenergia tasu 30% madalam, kui ta oli aastal 2023. Ja vanemad toetuskeemil olevad tootmisvarad lähevad juba toetuse alt välja.

Tuumaenergiast oli juttu. See on ka üks muutus, mis arengukavas on. Me räägime puhtast energiast ja tuumaenergial on kindlasti koht Eesti Energia portfellis. Nii nagu hea Riigikogu esimees alguses viitas, on selleks vaja vastu võtta seadus, mille kallal me ministeeriumis teeme päris palju tööd ja minu soov on sellega järgmisel aastal ka parlamenti jõuda. Et oleksid korralikud avatud arutelud. Salaja keegi mitte midagi ei tee. Ma olin nädala alguses Viinis Rahvusvahelise Tuumaenergia Agentuuri aastakoosolekul. Tuumaenergeetika kohta võib kindlasti öelda, et toimunud on taassünd või renessanss. Huvi tuumaenergia vastu on väga tugev üle maailma, see ei ole ainult Euroopa või Hiina teema.

⁸ <https://en.wikipedia.org/wiki/SAIDI>

Transpordist oli siin juttu juba. Üleminek suuremale elektri osakaalule transpordis toimub. See on ainult aja küsimus kui kiiresti see juhtub. Kas kogu transport läheb elektriliseks? Ma arvan, et mitte. Mingi osa kindlasti jääb, kus on mõistlik jätkata sisepõlemismootoriga. Aga see, mis puudutab sõiduautosid, kergeid kaubikuid, seal on elektrisõiduk kindlasti lahendus. Ja nii me seda näeme ka energiamajanduse arengukavas.

Keskkonnamõjust ja selle vähendamisest. Taastuvenergia ambitsioon 100 protsenti säilib, aga see ei ole aastaks 2030 tehtav. Aastaks 2030 ei ole see täna ei praktiline ega ka realistlik, aga ettevaates on puhtale energiale ülemineku kiirus see, mis määrab Eesti konkurentsieelise. Eelmisel aastal moodustasid maailmas puhta energiaga seotud investeeringud kaks kolmandikku versus üks kolmandik, mis oli seotud fossiilsete energiaallikatega. Summad vastavalt 2 triljonit ja 1 triljon.

Võib-olla viimase asjana taastuvenergia juures – meil on vaja ehitada sild kahe huvi vahel. Üks huvi on tarbijate poolelt, mis küsib võimalikult madalat elektri hinda, ja teine on investorite vaade, kes selle võimalikult madala elektri hinna puhul ei ole huvitatud investeerimisest. Ma kuulsin hiljuti ühe suure panga käest elektri pikaajalisest hinnaprognnoosist, mille oli teinud üks lugupeetud energia analüüsijama, kus elektri hind oli 40 eurot MWh kohta. Kindlasti võib sellise prognoosi mingitel eeldustel teha, aga päris kindlasti ei ole see pikaajaline elektri hind tulevikku vaadates. Mario näitas LCOE⁹ numbraid, kus allapoole 50€MWh vist, välja arvatud tuumaenergia, ei olnud mitte ühtegi. Ehk me peame aktsepteerima ka seda, et meil ei saa olla pikaajaliselt neljakümneeurost elektri börsihinda, sest selle hinnaga ei tule ühtegi investeeringut.

Küll aga saab riik anda rahastajatele ehk siis pankadele kindluse pika elueaga puhta energia projektide rahastamiseks ja teha seda mitte läbi hinnavahe lepingu (CFD¹⁰), vaid läbi laenu maksegraafiku käendusinstrumenti. Või siis läbi otselaenamise ja pikemate maksetähtaegade, mida mõned riigid teevad. Näiteks tuumaenergeetika puhul Rootsi. Käendusinstrument annaks pangale kindluse, et energiaettevõtte suudab graafikujärgselt laenu tagasi maksta ka siis, kui börsihind kõigub. Käenduse realiseerumisel tekib käendajal samas summas nõudeõigus elektritootja vastu, mis saab tagasi makstud pärast seda kui pangalaen on tasutud. Ja ma arvan, et see on palju parem lahendus kui CFD, mis on otsetoetus ja on teinud pangad ülimugavaks. Kas koos teiste riikidega või vähemalt meie enda jaoks teeme kindlasti selle lahenduse ära ja ma usun, et küll teised jõuavad ka samasugustele järeldustele.

See, mida Jaak, ütles energeetika kui nurgakivi ja rahvuslike huvide kohta ongi energeetika arutelu juures kõige olulisem. Meil on vaja, et meil oleks omamaised tootmisvõimsused ja kui me suudame lisaks ka eksportida, siis on kõik väga hästi. Eksport ei pea olema lihtsalt energia, võivad olla ka tooted, mis sellest heast energiast on tehtud.

Aitäh!

KÜSIMUS: Mul on hästi lihtne küsimus. Jaak Aaviksoo sõnastas selle ära, et kui eesmärk on hoida energiahinnad madalad, siis miks me küsime aktsiisi energia hinnas? Et miks seda on tarvis?

Andres Sutt: See on aus küsimus, ma mõtlesin ka selle peale, kui Sa selle küsimuse üles jätsid. Aktsiisi kasutamise puhul on üldiselt ju see loogika, et saastaja maksab, see on alus. Kui me jõuame kunagi täiesti puhta energiani, siis me võime mõelda, et kas aktsiisi on vaja või mitte. Ma peast seda numbrit hetkel ei ütle, aga aktsiisi osatähtsus elektri lõpphinnas on, kui just mitte mikroskoopiline, siis igal juhul ülipisike. Nii et see ei muuda suurt pilti. Oluline on pigem saada siia rohkem tarbimist. Kaasaegset, puhast, energiamahukat, innovaatilist tööstust.

⁹ Levelized Cost of Electricity

¹⁰ Contract for difference